

บทสรุปเชิงนโยบาย

ต้นแบบการฟื้นฟูป่าควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตคนท้องถิ่นในประเทศไทย

Supported by:

Federal Ministry
for the Environment, Nature Conservation
and Nuclear Safety

based on a decision of the German Bundestag

FLOURISH

RECOFTC

Supported by:

Federal Ministry
for the Environment, Nature Conservation
and Nuclear Safety

based on a decision of the German Bundestag

FLOURISH

ต้นแบบการฟื้นฟูป่าควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนท้องถิ่นในประเทศไทย: ทางเลือกนโยบายเพื่อส่งเสริมการปลูกต้นไม้เชิงพาณิชย์โดยเกษตรกรรายย่อยบนที่ดินรัฐ

เอกสารฉบับนี้ได้รับอนุญาตให้ทำซ้ำเพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษาหรืออื่น ๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการค้าโดยไม่ต้องขออนุญาต เป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้าจากผู้ถือลิขสิทธิ์หากรับรองแหล่งที่มาครบถ้วน ห้ามทำซ้ำเพื่อขายต่อหรือเพื่อวัตถุประสงค์ทางการค้าอื่น ๆ โดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้ถือลิขสิทธิ์

เผยแพร่โดยศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า หรือ รีคอป (RECOFTC)

©RECOFTC กันยายน 2565

กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

ISBN 978-616-8089-55-2

เอกสารนี้จัดพิมพ์เผยแพร่ภายใต้โครงการ FLOURISH โดยได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากโครงการปกป้องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศระดับสากล (IKI) ของกระทรวงสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ธรรมชาติและอาคารและความปลอดภัยทางนิวเคลียร์ของเยอรมัน (BMU) ความคิดเห็นที่แสดงในเอกสารนี้เป็นของผู้เขียนและไม่จำเป็นต้องสะท้อนถึงมุมมองของ RECOFTC

การอ้างอิงที่เสนอแนะ

RECOFTC. 2565. ต้นแบบการฟื้นฟูป่าควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนท้องถิ่นในประเทศไทย: ทางเลือกนโยบายเพื่อส่งเสริมการปลูกต้นไม้เชิงพาณิชย์โดยเกษตรกรรายย่อยบนที่ดินรัฐ. กรุงเทพมหานคร, RECOFTC.

ต้นแบบการฟื้นฟูป่าควบคู่กับการพัฒนา คุณภาพชีวิตคนท้องถิ่นในประเทศไทย

ทางเลือกนโยบายเพื่อส่งเสริมการปลูกต้นไม้เชิง
พาณิชย์โดยเกษตรกรรายย่อยบนที่ดินรัฐ

บทสรุปเชิงนโยบาย

สารบัญ

คำนำ.....	1
บทสรุป.....	2
แนวคิดสำคัญ.....	2
บทนำ.....	3
อุปสรรคในการผลิตไม้สักของเกษตรกรรายย่อยบนที่ดินรัฐ.....	4
เส้นทางการพิสูจน์ความถูกต้องตามกฎหมายในที่ดินรัฐ.....	6
ข้อเสนอแนะ.....	7
กิตติกรรมประกาศ.....	8
เอกสารอ้างอิง.....	9

คำนำ

ความร่วมมือที่องคกรระหว่างชุมชนที่พึ่งพาป่าไม้และธุรกิจของภาคเอกชนคือส่วนสำคัญในการฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้และการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน ความร่วมมือนี้เป็นรากฐานของโครงการภูมิทัศน์ชีวิต (Production-Driven Forest Landscape Restoration Under REDD+ Through Private Sector-Community Partnerships –FLOURISH)

โครงการภูมิทัศน์ชีวิต เป็นการริเริ่มนวัตกรรมด้านภูมิทัศน์ป่าไม้ที่ใช้กลไกตลาดร่วมกับป่าชุมชนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรม และยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนที่พึ่งพาป่าไม้ ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC) หรือ รีคอป ได้เปิดตัวโครงการภูมิทัศน์ชีวิตในประเทศลาว ไทยและเวียดนามเมื่อปี 2561 โดยมีระยะเวลาโครงการ 4 ปี

การจัดตั้งและรักษาความร่วมมือแบบพันธมิตรต้องอาศัยการลงทุนและความมุ่งมั่น แต่ความร่วมมือเหล่านั้นต้องเริ่มจากการมีข้อตกลงที่เท่าเทียมและเป็นธรรม ซึ่งรีคอปให้คำมั่นสัญญาว่าจะสร้างความร่วมมือแบบพันธมิตรระหว่างชุมชนท้องถิ่นและภาคเอกชนที่เอื้อประโยชน์ต่อป่าไม้และคนทุกฝ่าย

บทสรุปเชิงนโยบายนี้เป็นส่วนหนึ่งของคำมั่นสัญญาดังกล่าว ซึ่งถูกจัดทำขึ้นเพื่อกำหนดนโยบายจากส่วนกลาง (กรมป่าไม้ และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

และในจังหวัดน่านที่กำลังพัฒนา ปรับปรุงและดำเนินนโยบายป่าชุมชนและการฟื้นฟูภูมิทัศน์ป่าไม้ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างวิสาหกิจและชุมชน และจัดตั้งธุรกิจชุมชนด้วยผลิตภัณฑ์ไม้และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ จากป่า

ประชาชนราว 133 ล้านคนจากชุมชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาศัยอยู่ในป่าหรือในรัศมีหนึ่งกิโลเมตรจากป่าที่พวกเขาพึ่งพาในการดำรงชีวิต ไม่มีหน่วยงานใดหรือแนวทางใดที่สามารถรับประกันได้ว่าชุมชนและป่าจะเติบโตองคกร ไม่มีหน่วยงานใดที่จะให้สูตรสำเร็จในการแก้ปัญหาที่โลกกำลังเผชิญเพื่อบรรเทาผลกระทบและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นความร่วมมือ เอาชนะความยากจนและสร้างความมั่นคงด้านอาหาร บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศและครอบคลุมกลุ่มคนที่หลากหลายในสังคม ปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพของโลก และพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

ชุมชนท้องถิ่น รัฐบาล ภาคประชาสังคม และภาคเอกชนต้องร่วมมือกันทำงานเพื่อเร่งเดินหน้าไปสู่ความเจริญองคกรของป่าไม้และชุมชนที่พึ่งพาอาศัยป่า เศรษฐกิจที่ยั่งยืน และโลกที่ปราศจากภัยคุกคามอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

วรางคณา รัตนรัตน์
ผู้อำนวยการ รีคอป ประเทศไทย

ตรัง ฮวง
ผู้จัดการ โครงการภูมิทัศน์ชีวิต

บทสรุป

ประเทศไทยมีเป้าหมายในการเพิ่มพื้นที่ป่าให้ครอบคลุมร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศภายในปี 2579 เกษตรกรรายย่อยที่ปลูกต้นไม้และทำไม้บนที่ดินรัฐสามารถเป็นส่วนสำคัญในการร่วมฟื้นฟูป่า ทว่าพวกเขาต้องพบกับอุปสรรคทั้งเรื่องความล่าช้าในการจัดสรรที่ดินรัฐให้กับเกษตรกรและชุมชน และข้อกำหนดทางกฎหมายที่ซับซ้อนและคลุมเครือในการปลูกต้นไม้ ตัดโค่น ขนส่ง และค้าไม้

บทสรุปเชิงนโยบายฉบับนี้เสนอแนะแนวทางที่ผู้กำหนดนโยบายสามารถทำได้เพื่อสนับสนุนเกษตรกรรายย่อยที่ต้องการปลูกและขายไม้สักอย่างถูกกฎหมายและยั่งยืน

บนที่ดินรัฐสองประเภท ข้อเสนอแนะเหล่านี้จะสร้างแรงจูงใจให้เกิดการปลูกต้นไม้และการจัดการป่าอย่างยั่งยืน ทำให้เกิดการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และปรับปรุงการจัดการไม้สักที่ถูกกฎหมายสำหรับภาคเอกชน บทสรุปเชิงนโยบายนี้พัฒนาจากประสบการณ์ของจังหวัดน่าน ซึ่งรีคอปได้นำร่องแนวทางการทำงานเพื่อทดสอบความถูกต้องตามกฎหมาย (legality) และการควบคุมห่วงโซ่อุปทาน (supply chain control) ของไม้สักที่ปลูกโดยเกษตรกรรายย่อยบนที่ดินรัฐ

แนวคิดสำคัญ

การผลิตไม้อย่างยั่งยืนบนที่ดินรัฐสามารถยกระดับการดำรงชีวิตของผู้คนไปพร้อม ๆ กับการเพิ่มพื้นที่ป่า ทว่ากฎหมาย นโยบาย และข้อท้าทายต่าง ๆ ในปัจจุบันยังเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางการไปสู่เป้าหมายนั้น

เกษตรกรรายย่อยบนที่ดินรัฐไม่สามารถพัฒนาวิสาหกิจที่จัดหาไม้ได้ จนกว่าประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความถูกต้องตามกฎหมายจะได้รับการแก้ไข

เราสามารถพัฒนาระบบการควบคุมห่วงโซ่อุปทานโดยชุมชนและพยานเอกสารซึ่งจะพิสูจน์ที่มาตามกฎหมาย การแปรรูป การขนส่งและการค้าไม้ที่ปลูกขึ้นบนที่ดินรัฐ

กฎหมายและนโยบายใหม่ที่จะช่วยให้เกษตรกรรายย่อยผลิตและขายไม้ได้อย่างถูกกฎหมายคือ การขึ้นทะเบียนพื้นที่เพาะปลูกและขั้นตอนที่ง่ายขึ้นสำหรับเกษตรกรในการขอใบอนุญาตเก็บเกี่ยวและแปรรูปไม้

บทนำ

ประเทศไทยได้ออกกฎหมายและนโยบายในการปกป้องและฟื้นฟูป่าไม้ เพื่อการดำรงชีวิตและนิเวศบริการที่ยั่งยืนไปพร้อมกับ การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ของประเทศไทยนั้นมีเป้าหมายในการเพิ่มพื้นที่ป่าจากร้อยละ 31.2 เป็นร้อยละ 40 ภายในปี 2579 และมีเป้าหมายย่อยในการอนุรักษ์ป่าไม้ (ร้อยละ 25 ของที่ดิน) และป่าเศรษฐกิจ (ร้อยละ 15)

รัฐบาลตระหนักดีว่าในการจะไปให้ถึงเป้าหมายดังกล่าว ประเทศไทยต้องส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อยปลูกต้นไม้ โดยเพื่อวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งการปฏิรูปกฎหมายล่าสุด ที่สนับสนุนแนวทางดังกล่าว ได้แก่ พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พระราชบัญญัติป่าไม้ และพระราชบัญญัติป่าชุมชน ฉบับแก้ไข

ในขณะเดียวกัน ประเทศไทยกำลังเจรจาข้อตกลงเป็นหุ้นส่วนด้วยความสมัครใจ (Voluntary Partnership Agreement) กับสหภาพยุโรป เพื่อพัฒนารวมาริบาลป่าไม้และส่งเสริมการค้าไม้และผลิตภัณฑ์ไม้ที่ถูกกฎหมาย ในการดำเนินการตามข้อตกลงดังกล่าว ประเทศไทยต้องพัฒนาระบบเพื่อรับรองความถูกต้องตามกฎหมายของการทำไม้และระบบควบคุมห่วงโซ่อุปทานเพื่อแยกไม้ที่ผิดกฎหมายออกมา

การผลิตไม้อย่างยั่งยืนและการตัดโค่นไม้บนที่ดินรัฐในประเทศไทยจะเป็นหัวใจสำคัญของความพยายามระดับชาติในการส่งเสริมการทำป่าเศรษฐกิจและการบรรลุเป้าหมายพื้นที่ป่าร้อยละ 40 แต่ความท้าทายหลายประการทั้งในด้านกฎหมาย นโยบายและขีดความสามารถทางเทคนิคจะเป็นอุปสรรคขัดขวางความก้าวหน้านี้ การทำไม้บนที่ดินรัฐนั้นไม่จ่ายเหมือนบนที่ดินของเอกชน เนื่องจากผู้ผลิตไม้จำนวนมากขาดเอกสารที่จำเป็น

นับตั้งแต่ปี 2561 รีคอปได้ทดสอบวิธีแก้ปัญหาเหล่านี้ในจังหวัดน่าน ด้วยโครงการภูมิทัศน์ชีวิต หรือที่รู้จักกันในชื่อ FLOURISH บทสรุปเชิงนโยบายนี้พัฒนาจากประสบการณ์ที่จังหวัดน่าน โดยเน้นไปที่ที่ดินที่รัฐบาลจัดสรรให้กับเกษตรกรหรือชุมชนโดยรัฐยังคงความเป็นเจ้าของผ่านโครงการส.ป.ก และ คทช. (ดูล้อมกรอบ 1)

บทสรุปเชิงนโยบายระบุข้อท้าทายทางกฎหมายและเทคนิคที่เป็นอุปสรรคในการเข้าสู่ห่วงโซ่อุปทานของไม้สักที่ถูกกฎหมายของเกษตรกรรายย่อยในที่ดินรัฐประเภทนี้ อีกทั้งยังเสนอแนวทางในการปฏิรูปนโยบายและกฎหมายที่รัฐบาลสามารถนำไปใช้แก้ไขอุปสรรคที่ท้าทายเหล่านั้น แม้ว่าเนื้อหาจะเน้นไปที่ไม้สัก แต่บทสรุปเชิงนโยบายนี้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์และใช้กับการทำไม้โดยทั่วไป

กรอบที่ 1: แผนการจัดสรรที่ดินรัฐให้กับเกษตรกรรายย่อย

โครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร (ส.ป.ก.) ของประเทศไทย จัดสรรพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมให้แก่เกษตรกรผู้ไร้ที่ดินสามารถเพาะปลูกพืชเกษตรและต้นไม้ได้

คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ หรือ คทช. เปิดโอกาสให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ในที่ดินก่อนจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนหรือพื้นที่คุ้มครอง สามารถยื่นคำร้องเพื่ออยู่อาศัยและจัดการที่ดินนั้นและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันได้ เงื่อนไขการใช้ที่ดิน คทช. ขึ้นอยู่กับประเภทของกลุ่มน้ำห้าชั้นของประเทศไทยซึ่งที่ดินนั้นตั้งอยู่ และวันที่เกษตรกรเข้าครอบครองที่ดินเป็นครั้งแรก

อุปสรรคในการผลิตไม้สักของเกษตรกร รายย่อยบนที่ดินรัฐ

รัฐบาลส่งเสริมการปลูกไม้สัก แต่กระบวนการจัดสรรที่ดินรัฐซึ่งเกษตรกรสามารถใช้ปลูกไม้สักได้มีความล่าช้า ความไม่มั่นคงในการครอบครองที่ดินทำให้เกษตรกรเลือกปลูกพืชที่เติบโตเร็ว อาทิ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ แทนการปลูกต้นสักที่พวกเขาไม่แน่ใจว่าจะได้ใช้ประโยชน์หลังการเพาะปลูกดูแลนาน 25 ปี

แม้ว่าเกษตรกรรายย่อยจะได้รับการจัดสรรที่ดินรัฐแล้ว แต่พวกเขาทำการตัดโค่นและขายไม้อย่างถูกกฎหมายได้ยากกว่าเจ้าของที่ดินเอกชน เกษตรกรสามารถขออนุญาตตัดไม้สักบนที่ดิน ส.ป.ก. และที่ดิน คทช. ได้ หากเป็นต้นไม้ที่ปลูกเอง

อย่างไรก็ตามกระบวนการที่พวกเขาต้องปฏิบัติตามนั้นซับซ้อนและไม่ชัดเจน (ดูกรอบที่ 2) อีกทั้งยังขาดความกระจ่างเกี่ยวกับสถานะทางกฎหมายของต้นไม้และไม้ตลอดห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่สิทธิในที่ดินไปจนถึงการขนส่งและการแปรรูป

ปัญหาช่องว่างบางประการในกรอบการกำกับดูแลสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ โดยการประสานงานที่ดีขึ้นและการแบ่งปันข้อมูลระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในระหว่างการพัฒนานโยบาย

กรอบที่ 2: อุปสรรคในการผลิตไม้สักบนที่ดิน ส.ป.ก. และ คทช.

ส.ป.ก.

ผู้ที่มีใบรับรองที่ดิน ส.ป.ก.4-01 สามารถตัดโค่นต้นไม้ที่ปลูกในพื้นที่ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนแล้วภายใต้เงื่อนไขของพระราชบัญญัติสวนป่า โดยการขนส่งไม้จากป่าต้องได้รับอนุญาตจากนายอำเภอท้องที่หรือได้ใบรับรองไม้จากกรมป่าไม้ ทั้งนี้ เกษตรกรต้องดำเนินการมากถึง 10 ขั้นตอน ตั้งแต่ช่วงปลูกจนถึงช่วงตัดไม้ อีกทั้งค่าธรรมเนียมที่พวกเขาต้องจ่ายในแต่ละขั้นตอนนั้นก็ไม่ใช่เรื่องง่ายในบางครั้ง

การขออนุญาตตัดไม้ต้องใช้เอกสารและดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งเกษตรกรพบว่าเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและใช้เวลานาน พวกเขาจึงใช้คนกลางดำเนินการแทนในทุกขั้นตอนของกระบวนการ ตั้งแต่การเก็บเกี่ยวและการขนส่งไม้ไปจนถึงการขาย อันเป็นผลให้ไม้ของพวกเขา มีราคาต่ำกว่ามาตรฐาน

คทช.

คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ หรือ คทช. มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการจัดการร่วมกันโดยจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ชุมชนในรูปแบบแปลงรวม แต่ขั้นตอนการขอเอกสารการถือครองที่ดิน (สมุดเล่มเขียว) นั้นล่าช้ามาก และกรรมสิทธิ์ในแปลงรวมนั้นก็ไม่ได้ถูกโอนถ่ายจากผู้ว่าราชการจังหวัดไปยังชุมชน ส่งผลให้เกิดความไม่ชัดเจนว่าเกษตรกรบนที่ดิน คทช. จะขออนุญาตทำไม้ได้อย่างไร

พื้นที่เพาะปลูกบนที่ดิน คทช. ไม่สามารถขึ้นทะเบียนสวนป่าได้ตามพระราชบัญญัติสวนป่า และขั้นตอนการขอใบอนุญาตเก็บเกี่ยวตามมาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติป่าไม้ก็ซับซ้อนและใช้เวลานาน อุปสรรคเหล่านี้ขัดขวางการทำไม้และใช้ประโยชน์จากต้นไม้ที่เกษตรกรปลูกบนที่ดิน คทช.

ทว่าอุปสรรคทางกฎหมายที่เกษตรกรรายย่อยเผชิญยังสะท้อนถึงการดำเนินการที่อ่อนแอของนโยบายระดับชาติและกฎหมายในระดับท้องถิ่นด้วย แม้ประเทศไทยจะมีเป้าหมายเชิงนโยบายเพื่อไปถึงพื้นที่ป่าร้อยละ 40 โดยร้อยละ 15 เป็นป่าเศรษฐกิจ แต่องค์กรปกครองท้องถิ่นจำเป็นต้องได้รับข้อมูล แนวทาง และการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการดำเนินการที่จำเป็นในการบรรลุเป้าหมายนั้น

นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคอื่นๆ ทั้งช่องว่างด้านความรู้ ทักษะ และทรัพยากร ที่ขัดขวางไม่ให้เกษตรกรรายย่อยจัดการสวนไม้สักอย่างยั่งยืนได้ไปพร้อมกับการทำกำไรสูงสุด ตัวอย่างเช่น เกษตรกรรายย่อยจำนวนมากขาดความรู้ด้านป่าไม้เกี่ยวกับการเพาะปลูกและการตัดแต่งต้นไม้ ส่งผลให้ไม้มีคุณภาพต่ำซึ่งทำให้ราคาขายต่ำ

นอกจากนั้นเกษตรกรรายย่อยยังขาดความรู้ ทักษะ และเครือข่าย ที่จำเป็นต่อการเพิ่มมูลค่าไม้ การจัดการธุรกิจ และการทำการตลาดผลิตภัณฑ์ของตน พวกเขาเสียเปรียบเมื่อต้องรับมือกับโรงเลื่อยและผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ จากภาคเอกชน ในขณะเดียวกัน ตลาดไม้สักของไทยนั้นก็อ่อนแอ มีขนาดเล็ก มีการลงทุนจำกัด และมีผู้ซื้อเพียงไม่กี่รายที่ครองตลาด

ด้วยอุปสรรคเหล่านี้เกษตรกรและชุมชนจึงต้องเผชิญกับค่าใช้จ่ายที่สูง ความยุ่งยาก และในบางกรณี เป็นไปไม่ได้ที่พวกเขาจะสามารถปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมายและการควบคุมห่วงโซ่อุปทานที่จำเป็นต่อการทำไม้และขายไม้ที่ปลูกบนที่ดินรัฐ หลายคนจึงเลือกที่จะปลูกยางหรือพืชเศรษฐกิจแทน การปลูกต้นสักที่อาจขายได้ในราคาเพียง 70-200 บาท (สูงสุด 6 ดอลลาร์สหรัฐ) หลังจากที่ใช้เวลาปลูก 25 ปี

เส้นทางสู่การพิสูจน์ความถูกต้องตามกฎหมาย ในที่ดินรัฐ

โครงการภูมิทัศน์ชีวิตของรีคอปได้นำร่องการแก้ไขอุปสรรคเหล่านี้ โดยการดำเนินโครงการได้แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรสามารถใช้ระบบควบคุมห่วงโซ่อุปทานของไม้โดยชุมชนได้ด้วยพยานเอกสารและการตรวจสอบย้อนกลับที่พิสูจน์ความถูกต้องตามกฎหมายของไม้สักที่ปลูกบนที่ดินรัฐ

ที่ดิน ส.ป.ก.

ที่อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน รีคอปได้ช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อย 13 รายขึ้นทะเบียนสวนไม้สักภายใต้พระราชบัญญัติสวนป่า ได้รับใบอนุญาตทำไม้ และแสดงหลักฐานความถูกต้องตามกฎหมาย

ในการนี้ รีคอปได้ทำงานร่วมกับเกษตรกรไม้สักเพื่อพัฒนาฐานข้อมูลออนไลน์และฐานข้อมูลเกี่ยวกับแปลงปลูกไม้และต้นไม้ของพวกเขา ฐานข้อมูลเหล่านี้รวมถึงหลักฐานการถือครองที่ดิน สถานที่ปลูกและขอบเขต ข้อมูลตำแหน่ง ขนาดและประเภทของต้นไม้แต่ละต้น โดยแผนที่และบัญชีรายการไม้ที่ได้มานั้นทำให้เกษตรกรประเมินกำลังการผลิตและวางแผนได้ว่า จะจัดการพื้นที่เพาะปลูกอย่างไร

ระบบควบคุมห่วงโซ่อุปทานของไม้โดยชุมชนนั้นครอบคลุมถึงแหล่งที่มาของไม้ การขนส่งไม้ การแปรรูปไม้ และการค้าไม้ และผลิตภัณฑ์จากไม้ ระบบควบคุมนี้ใช้เอกสารทางการเพื่อยืนยันว่าไม้มีต้นกำเนิดจากสวนที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายและไม่ได้ถูกลักลอบนำเข้ามาจากป่าอนุรักษ์

ความสามารถในการพิสูจน์แหล่งที่มาที่ถูกต้องตามกฎหมายของไม้ที่ปลูกบนที่ดินรัฐเพิ่มความมั่นใจให้กับเกษตรกร พวกเขาจัดตั้งกลุ่มทำไม้ขึ้นมา เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการจัดการแปลงปลูก และสามารถจัดการเพื่อให้ได้ราคาที่ยุติธรรมและมีมาตรฐานสำหรับไม้แปรรูปของพวกเขา ปัจจุบันนี้พวกเขามีแผนการที่จะเพิ่มมูลค่าให้กับต้นไม้ด้วยการตั้งโรงเลื่อยในท้องถิ่นเพื่อตัดไม้และพัฒนาผลิตภัณฑ์จากไม้โดยความร่วมมือกับบริษัทเอกชน

เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการภูมิทัศน์ชีวิตยังได้เรียนรู้ด้วยการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนสามารถนำมาซึ่งการยอมรับจากรัฐบาล การเข้าถึงเงินทุนและการสนับสนุนอื่น ๆ ตลอดจนความสามารถในการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจกับบริษัทเอกชน โดยกลุ่มไม้สักบ้านศรีบุญเรืองซึ่งเป็นวิสาหกิจชุมชนในอำเภอสันติสุข มีสมาชิก 28 ราย ได้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับบริษัทเคล็ดเพื่อผลิตและแปรรูปไม้ที่ใช้ทำสนามเด็กเล่นในท้องถิ่น

ที่ดิน คทช.

รีคอปร่วมกับหน่วยงานป่าไม้ในระดับจังหวัด และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำงานช่วยเหลือเกษตรกร 10 รายบนที่ดิน คทช. ในอำเภอสันติสุข เพื่อขออนุญาตตัดไม้สัก งานดังกล่าวรวมถึงการสนับสนุนให้เกษตรกรกำหนดเขตแดนที่ดิน รวบรวมข้อมูลพันธุ์ไม้บนที่ดิน และดำเนินการตามขั้นตอนที่เป็นทางการซึ่งจำเป็นในการยื่นขอใบอนุญาตทำไม้ภายใต้พระราชบัญญัติป่าไม้ อย่างไรก็ตามแม้วิธีนี้จะช่วยให้เกษตรกรสามารถตัดไม้และใช้ไม้ได้ แต่ก็ไม่ครอบคลุมถึงการขนส่งและกระบวนการอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะ

การจัดสรรที่ดินและการทำแผนที่

- ประเทศไทยจำเป็นต้องมีกฎหมายลำดับรองในการอำนวยความสะดวกการจัดสรรที่ดิน เพื่อพัฒนาธุรกิจไม้สัก ซึ่งจะยกระดับการดำรงชีวิตของประชาชนและส่งเสริมการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้
- ในกรณีที่ดิน คทช. รัฐบาลควรโอนสิทธิการถือครองที่ดินให้แก่องค์กรชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สหกรณ์ชุมชน หรือสภาองค์กรชุมชน สิ่งนี้จะปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและนำมาซึ่งระบบการทำงานร่วมกันอย่างแท้จริงของการจัดการโดยมีชุมชนเป็นฐาน
- นอกจากนี้ รัฐบาลยังต้องเร่งรัดการชี้แจงแนวเขตที่ดินระหว่างป่าอนุรักษ์และที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ซึ่งรวมทั้งที่ดิน ส.ป.ก. และที่ดิน คทช. การสร้างแผนที่แนวเขตที่ดินแบบบูรณาการจะช่วยแก้ปัญหาพื้นที่ทับซ้อน ป้องกันปัญหาการควบคุมห่วงโซ่อุปทานบนที่ดินรัฐ และทำให้การระบุแหล่งที่มาของไม้เป็นไปอย่างแม่นยำ

นโยบายและกระบวนการที่เป็นมิตรกับเกษตรกรรายย่อย

- การทำให้เกษตรกรสามารถทำไม้ได้อย่างถูกกฎหมายบนที่ดินรัฐจะสนับสนุนและกระตุ้นให้เกิดการปลูกต้นไม้ทางเศรษฐกิจ อันจะช่วยฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ ส่งเสริมการค้ารังสีของท้องถิ่น และการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป
- รัฐบาลควรชี้แจงและปรับปรุงกฎและกระบวนการต่าง ๆ ให้ทันสมัย เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยที่อยู่ในที่ดินรัฐดำเนินการได้ ทั้งการลงทะเบียนพื้นที่เพาะปลูก การขอรับใบอนุญาตในการตัดและแปรรูปไม้ และการพิสูจน์ความถูกต้องตามกฎหมายของไม้ นอกจากนี้ ความโปร่งใสที่เพิ่มขึ้นในแต่ละขั้นตอนในห่วงโซ่อุปทานก็จะช่วยลดต้นทุนให้กับเกษตรกรรายย่อยอีกด้วย
- ตัวอย่างเช่น รัฐควรกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้สมุดประจำตัวการครอบครองที่ดินคทช. (สมุดเล่มเขียว/สมุดพก) และแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสวนป่า เพื่อให้เกษตรกรสามารถขึ้นทะเบียนพื้นที่เพาะปลูกบนที่ดิน คทช. ได้
- หน่วยงานของรัฐซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบที่แตกต่างกันในการดูแลด้านป่าไม้กับด้านห่วงโซ่อุปทานไม้ ควรทำงาน

ร่วมมือกันเพื่อปฏิรูปสิ่งเหล่านี้ โดยปรึกษาหารือกับภาคประชาสังคมเพื่อให้มั่นใจว่าการปฏิรูปมีความเหมาะสมนำไปปฏิบัติได้จริง และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ รัฐบาลควรให้ข้อมูลที่ชัดเจนและถูกต้องพร้อมคำแนะนำแก่เกษตรกรและหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินการตามกรอบการกำกับดูแล

- งานของรีคอปฟิสจูนีให้เห็นว่าการกระจายอำนาจในการจัดการป่าไม้เกิดขึ้นได้โดยการทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถรับรองแหล่งที่มาของไม้ และโดยการสร้างระบบการควบคุมห่วงโซ่อุปทานของไม้ด้วยกลไกของชุมชน อาทิ วิชาหกิจชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยหน่วยงานของรัฐเพียงแค่ควบคุมดูแล ไม่จำเป็นต้องดำเนินการทุกอย่างด้วยตนเอง การกระจายอำนาจเช่นนี้จะช่วยให้กระบวนการขออนุญาตทำไม้มีความสะดวก ยืดหยุ่น และเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่น

การพัฒนาเศรษฐกิจ

- การเสริมสร้างขีดความสามารถให้เกษตรกรเป็นสิ่งจำเป็นในการเสริมพลังความรู้และทักษะในด้านจัดการและฟื้นฟูป่าไม้อย่างยั่งยืน การเพิ่มมูลค่า การพัฒนาวิชาหกิจ การเจรจาธุรกิจ การตลาด และอื่น ๆ
- รัฐบาลควรให้เงินอุดหนุนและสิ่งจูงใจต่าง ๆ เพื่อดึงดูดการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมไม้สัก
- รัฐบาลควรสร้างกลไกและสิ่งจูงใจเพื่อส่งเสริมอาชีพการทำไม้เศรษฐกิจบนที่ดินรัฐ การพัฒนาอาชีพต้องมีรากฐานมาจากบริบทท้องถิ่นและเชื่อมโยงกับการสร้างและการจัดการสวนป่า สำหรับที่ดิน คทช. นั้น รัฐบาลสามารถทำเรื่องเหล่านี้ได้โดยเชื่อมประสานกลุ่มผู้ปลูกต้นไม้กับภาคธุรกิจเข้าด้วยกัน
- ความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาคเอกชนแบบที่เกิดขึ้นที่อำเภอสันติสุข ควรถูกนำไปใช้ทั่วประเทศไทย รูปแบบความร่วมมือดังกล่าวใช้ได้กับทั้งไม้สัก ต้นไม้ชนิดอื่น ๆ และผลิตภัณฑ์จากป่าที่ไม่ใช่ไม้ ทั้งนี้ สิ่งที่จะเป็นในการสร้างความร่วมมือคือการอำนวยความสะดวกที่มีประสิทธิภาพและเป็นกลาง โดยรีคอปฟิสได้เผยแพร่แนวทางอย่างเป็นทางการเพื่ออำนวยความสะดวกให้มีความตกลงร่วมมือ โดยใช้ประสบการณ์การทำงานของรีคอปฟิสในประเทศลาว (RECOFTC, 2021a)

กิตติกรรมประกาศ

กระทรวงสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ธรรมชาติ อากาศและความปลอดภัยทางนิเวศวิทยาของเยอรมัน (BMU) ซึ่งให้ทุนสนับสนุนโครงการภูมิทัศน์ชีวิต (FLOURISH) ผ่านแผนงานปกป้องสภาพภูมิอากาศสากล (International Climate Initiative) เป็นผู้สนับสนุนการผลิตเอกสารฉบับนี้

เอกสารอ้างอิง

Hoang, T. 2020. Forest landscape restoration: Why it matters and how to do it.

RECOFTC Practitioner's Insights, 1 October 2020. Available at www.recoftc.org/stories/forest-landscape-restoration-why-it-matters-and-how-do-it

RECOFTC. 2021a. *Facilitating agreements for community-private sector partnerships in forest landscapes in Lao PDR*. Bangkok. Available at www.recoftc.org/sites/default/files/publications/resources/recoftc-0000390-0001-en.pdf

RECOFTC. 2021b. *Contributions of Community Forestry to COVID-19 Response and Recovery in Seven Asian Countries*. Bangkok. Available at www.recoftc.org/index.php/publications/0000391

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). 2021. Pathway to legal timber harvesting on public land clarified in Thailand. FAO-EU FLEGT Programme, online article, 19 November 2021. Available at www.fao.org/in-action/eu-fao-flegt-programme/news-events/news-details/en/c/1456311/

Sapkota, L.M. and Hoang, T.T. 2020. *Introduction to Forest Landscape Restoration in Southeast Asia*. Bangkok: RECOFTC. Available at www.recoftc.org/publications/0000384

รีคอฟเชื่อมั่นในอนาคตที่ประชาชนได้ใช้ชีวิตอย่างเสมอภาคและยั่งยืน ภายใต้ผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์และมีความสามารถในการปรับตัวได้ เราใช้แนวคิดการทำงานแบบภูมิทัศน์ที่มีความต่อเนื่องระยะยาว และเน้นการมีส่วนร่วมเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นรักษาสิทธิในที่ดินและทรัพยากรของตน หยุดยั้งการทำลายป่า ค้นพบทางเลือกในการดำรงชีพ และส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศ เราคือองค์กรไม่แสวงผลกำไรเพียงหนึ่งเดียวในเอเชียแปซิฟิกที่ดำเนินงานในลักษณะนี้ ประกอบด้วยประสบการณ์กว่า 30 ปี ในการทำงานด้านป่าไม้ร่วมกับประชาชน และได้สร้างความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจกันกับภาคีทุกระดับ อีกทั้งยังสร้างแนวทางและความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ มากมายตั้งแต่สถาบันพหุภาคี จนถึงหน่วยงานรัฐบาล ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น ด้วยนวัตกรรม องค์ความรู้ และการริเริ่มงานใหม่ๆ ซึ่งส่งผลให้ประเทศต่างๆ ได้มีการส่งเสริมธรรมาภิบาลป่าไม้ ช่วยบรรเทา และปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ ปี 2030

RECOFTC

P.O. Box 1111
Kasetsart Post Office
Bangkok 10903, Thailand
T +66 (0)2 940 5700
F +66 (0)2 561 4880
info@recoftc.org

recoftc.org

RECOFTC Thailand

P.O. Box 1111
Kasetsart Post Office
Bangkok 10903, Thailand
T +66 (0)2 940 5700
F +66 (0)2 562 0960
thailand@recoftc.org

ผู้สนับสนุนของเรา

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sweden
Sverige

ภารกิจของรีคอฟนั้นเกิดขึ้นได้ด้วยการสนับสนุนหลักจากสำนักงานเพื่อการพัฒนาและความร่วมมือแห่งสวิสเซอร์แลนด์ (SDC) และสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศสวีเดน (Sida)